

زندگی دینی بر پایه اخلاق اسلامی

یکی از وظایف دین، تبیین سبک زندگی انسان است تا در سایه عمل به آن سعادت دنیوی و اخروی حاصل گردد و استعدادها از قوه به فعل در آید.

یکی از وظایف دین، تبیین سبک زندگی انسان است تا در سایه عمل به آن سعادت دنیوی و اخروی حاصل گردد و استعدادها از قوه به فعل در آید.

این وظیفه خطیر را علم اخلاق بر عهده دارد تا با یادآور شدن یا تبیین حسن و قبح اعمال و رهنمون کردن انسان در مسیر تکامل روحی و جسمی او را به تعادل و تعامل واداشته از کژی و کاستی برهاند. در همین راستا می بینیم کتب دینی و مآثورات ائمه هدی(ع) شامل نکته های ناب اخلاقی و راهکارهای عملی برای بهبود هرچه بیشتر زندگی انسان در محیط اجتماعی است. اهمیت این موضوع یعنی سبک زندگی دینی به اندازه ای است که بزرگان علم و حکمت این سرزمین به تبعیت از آموزه های دینی دست به تالیف کتب اخلاقی زده اند تا فهم معارف اخلاقی از بطن آموزه های دینی(قرآن و مآثورات و سیره شریف معصومین(ع)) بیشتر گشته و عموم مردم از آن بهره برند. از این رو شاهدیم از قرون اولیه اسلامی تدوین کتب اخلاقی معمول بوده است و هرکس به فراخور حیطه علمی خویش در تبیین و تألیف آن کوشیده است.

اما موضوع مهم و قابل توجه در این گونه کتاب ها این است که اغلب این کتب یا به صورت انتزاعی و کاملاً فلسفی به موضوع نگریسته اند یا با آیات قرآنی و احادیث با توضیحاتی در خور فهم تحصیلکردگان مشحون اند یا با زندگی و آداب و رسوم زمانه مولف مطابقت داده شده اند.

البته باید یادآور شد اخلاق قدسی و انسانی امری نیست که کهنه یا نو شود یا در مقطعی درست و در زمانی دیگر نادرست جلوه کند، برای مثال دروغگویی، دزدی و... در همه جا و هر زمان ناپسند و صداقت و راستگویی و وفای به عهد و... در همه دوران و زمان ها پسندیده و ستوده است. اما باید توجه داشت مسائل اخلاقی مذکور در کتب دینی(قرآن و احادیث معصومین(ع)) به طور کلی و جامع مطرح شده است که باید با تأمل و تفکر صاحب نظران در این حوزه با زندگی روزمره و مصادیق عصر حاضر تطبیق شود؛ برای مثال در قرآن عظیم الشان دستور به تقوای الهی داده شده و ملاک برتری انسان ها نیز بر یکدیگر تقوی شمرده شده است، اما این که آیا مصادیق تقوای الهی در عصر حاضر چیست و چه رفتاری انسان را صاحب تقوی و معنویت می کند و چه امری او را از تقوی دور می سازد مواردی است که باید علمای علم اخلاق که خود مزین به شئون اخلاقی ژرف هستند، تبیین کنند.

یکی از پیشروان این امر سعدی شیرازی است که توانست با بیان شیوای خویش اخلاق را با مصادیق عینی در جامعه همروزگار خویش تبیین کند. همچنین فتوت نامه هایی که در قالب رساله های کم حجم و قابل فهم برای عموم مردم تدوین می گشت، پندیات اخلاقی هر صنف از صنوف اجتماعی را بیان کرده و آن را با آیات قرآنی و احادیث معصومین مزین می کرده اند تا صاحبان حرف و مشاغل به صورت اجمالی از اخلاق حرفه ای خویش با هر سطح سواد و آگاهی بهره مند شوند.

از این منظر عالم اخلاقی مانند طبیعی است که مشکلات نفسانی و اخلاقی مردم روزگار خویش را تشخیص می دهد و با بیانی قابل فهم و درک برای هم عصران خویش نسخه تجویز می کند چنان که حکمای پیشین این سرزمین مانند فارابی، ابن سینا، رازی، ابن مسکویه، مولوی، جلال الدین دوانی، سعدی شیرازی و... این گونه کرده اند. اما کتب اخلاقی کهن با نثر سنگین و علمی خویش، برای جوانان امروز کاملاً قابل درک و تفهیم نیست چرا که یا پر از الفاظ سخت و غیررایج است یا مفاهیم فلسفی را به دوش می کشد یا مملو از الفاظ عربی ثقیل و پیچیدگی های زبانی و معنایی است یا با زندگی روزمره و امروزین او مطابقت ندارد، از این رو تدوین کتب اخلاقی با رویکرد سبک زندگی دینی و با تحریری نو از کتب کهن که هم قابل درک و فهم باشد و هم مثال های عینی از زندگی امروزه را دارا باشد ضروری می نماید.

از سوی دیگر مواجهه جوانان با عالمان علم اخلاق و بهره گیری ایشان از روحانیت باطنی این بزرگان تأثیر بسزایی در گسترش اخلاق در جامعه دارد، چنان که در گذشته نیز شاهدیم بزرگان این سرزمین چون ابوسعید ابوالخیر، سعدی شیرازی، مولوی، عطار و... با برگزاری جلسات وعظ و خطابه مستقیماً با عامه مردم روبه رو شده و از انبساط طیبه الهی خود ایشان را مستفیض می گردانیدند و این عمل باعث می شد روح اخلاق مداری که از جان عالم اخلاق تراوش می کرد بر جان مستمع می نشست و او را سرشار از روحانیت و جذبه الهی می کرد چنان که در قرون اخیر مجالس درس عالم و عارف وارسته ملاحسینقلی همدانی یا آیت الله بهاری همدانی و مرحوم تهرانی این گونه وضعی داشت و اثری عمیق بر شنونده می گذاشت که بیشتر کسانی که پای صحبت این بزرگان نشسته بودند تا پایان عمر مقید به اخلاق اسلامی و همچون انسانی معنوی زندگی کردند.

امیر هاشم پور / جام جم